

<http://dx.doi.org/10.16926/p.2018.27.47>

Beata LISOWSKA

dr, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Sączu
e-mail: blisowska@pwsz-ns.edu.pl

Co obecnie powinni czytać uczniowie edukacji wczesnoszkolnej w świetle nowej podstawy programowej¹

Słowa kluczowe: literatura dla dzieci, nowe propozycje książek, edukacja wczesnoszkolna, kompetycja czytelnicza.

Kompetencje czytelnicze w świetle nowej podstawy programowej

W obecnej podstawie programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej duży nacisk położono na kompetencje czytelnicze uczniów², co znajduje potwierdzenie w kilku miejscach tego dokumentu (Dz. U. z 2017, poz. 356). W części traktującej o zadaniach szkoły znajduje się zapis, z którego wynika, że instytucje edukacyjne mają zapoznać uczniów ze światem literatury, a następnie rozwijać zainteresowania czytelnicze, by wykształcić u młodego odbiorcy kompetencje pozwalające na krytyczny odbiór nie tylko tekstów literackich, ale także

¹ Określenie nowa podstawa programowa odnosi się do Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie Podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej z dnia (Dz. U. z 2017 r., poz. 356).

² Ministerstwo Edukacji Narodowej od 2015 r. w związku ze spadkiem zainteresowania książką podjęło także wiele innych działań, które mają wspierać czytelnictwo dzieci szkolnych. Do nich należy m.in. pomoc finansowa dla autorów i bibliotek, przeprowadzenie akcji: Nowe polskie książki – debiuty (pomoc finansowa w debiutach literackich), utworzenie Dyskusyjnych Klubów Książek dla uczniów szkół podstawowych, uruchomienie Narodowego Programu Rozwoju Czytelnictwa 2016–2020, zakładającego między innymi zakup nowości czytelniczych do szkolnych bibliotek.

tekstów kultury. W podstawie programowej zdefiniowano także, co należy rozumieć pod pojęciem czytania, które nie ogranicza się jedynie do rozumienia dzieła literackiego, ale wiąże się z umiejętnością refleksyjnego odbioru, a także z dokonywaniem transformacji tekstu literackiego.

W omawianym akcie prawnym zawarto także konkretne zalecenia dotyczące działań, które powinny być podjęte w szkole w celu wypracowania u uczniów nawyku obcowania z dziełem literackim. Przede wszystkim duża odpowiedzialność w tym zakresie spada na nauczycieli prowadzących edukację polonistyczną, ponieważ nałożono na nich obowiązek zapewnienia systematycznego kontaktu z książką poprzez czytanie uczniom fragmentów lektur. Kwestia ta została podkreślona w podstawie programowej dwukrotnie, po raz pierwszy w zadaniach szkoły, a następnie w części dotyczącej warunków i sposobu realizacji treści nauczania na etapie edukacji wczesnoszkolnej. W klasach I–III czytanie tekstu przez nauczyciela powinno odbywać się codziennie, co wydaje się w pełni uzasadnione ze względu na mało sprawne opanowanie przez uczniów techniki czytania. Dodatkowo czytanie powinno być uzupełnione rozmową na temat tekstów literackich, a także działaniami o charakterze polisensorycznym, które pozwalają uczniom na dotarcie do pogłębionej interpretacji tekstu literackiego. Aktywności te mają sprzyjać wzbudzeniu zainteresowań książką. Dodatkowo w podstawie programowej zwrócono uwagę na rolę biblioteki w kształtowaniu nawyków czytelniczych. Przy czym w rozwijanie postawy czytelniczej powinny być zaangażowane nie tylko biblioteki szkolne, ale także inne, czyli takie, które znajdują się w środowisku lokalnym uczniów. Zajęcia organizowane przez bibliotekarzy dla młodych czytelników również mają za zadanie pokazać książkę jako atrakcyjną alternatywę spędzania wolnego czasu.

Warto także zaznaczyć, że w podstawie programowej wskazano na szereg korzyści wynikających z regularnego kontaktu ucznia z dziełem literackim. Przede wszystkim powołano się na zależność pomiędzy czytelnictwem a sukcesem szkolnym. Ta zależność wynika z faktu, że regularne czytanie poszerza zasób leksykalny uczniów, co z kolei pozwala na sprawne komunikowanie się i lepsze rozumienie potrzeb innych. Dzięki temu dzieci lubiące czytanie nie sprawiają na ogół problemów wychowawczych i nie mają problemów z funkcjonowaniem w środowisku rówieśniczym dzięki dobrze rozwiniętej wyobraźni i empatii. Oczywiście w podstawie programowej wspomniano jedynie o najważniejszych benefitach wpływających dla uczniów z regularnego czytania, jednak tych pozytywnych oddziaływań jest znacznie więcej, co dosyć szeroko zostało omówione w literaturze poświęconej zagadnieniom czytelnictwa³. Wprawdzie ta

³ Więcej na ten temat można znaleźć w następujących publikacjach: J. Kida, *W kręgu zagadnień kształcenia i wychowania uczniów przez literaturę i sztukę*, [w:] *W pobliżu literatury dziecięcej*, red. A. Ungeheuer-Gołąb, Rzeszów 2008, s. 156–160; B. Lisowska, *Znaczenie literatury w procesie stymulowania rozwoju dziecka*, [w:] *Terapia psychologiczno-pedagogiczna i wspomaganie rozwoju dzieci i młodzieży*, red. T. Senko, Nowy Sącz 2014, s. 121–133.

problematyka została w podstawie programowej potraktowana ogólnikowo, ale biorąc pod uwagę charakter tego dokumentu, należy tak naprawdę docenić starania autorów, ponieważ po raz pierwszy zostały wprowadzone zapisy, które tak mocno podkreślają umiejętność czytania jako jedną z kluczowych kompetencji związaną z sukcesem edukacyjnym i pozwalającą na właściwe funkcjonowanie nawet w mniej sprzyjającym środowisku społecznym.

Wydaje się, że zapisy zawarte w podstawie programowej, odnoszące się do problematyki czytelnictwa są bardzo aktualne i pozwolą na uniknięcie zniechęcenia tekstem literackim w czasie, kiedy gwałtownie spada popularność książek wśród młodego pokolenia. Proponowane rozwiązania świadczą o rozumieniu prawidłowości rozwojowych ucznia, który bardzo często nie potrafi czerpać należytej satysfakcji z czytelnictwa ze względu na słabo jeszcze ukształtowaną umiejętność samodzielnego czytania na poziomie edukacji wczesnoszkolnej. Położenie nacisku na obecność pośrednika, którym ma być nauczyciel lub pracownik biblioteki, pozwoli na przedłużenie kontaktu dziecka ze światem literackim i niejednokrotnie stanie się motywacją do samodzielnej lektury, kiedy uczeń będzie gotowy do podjęcia takiego już wysiłku w samodzielny sposób.

W obecnie funkcjonującej podstawie programowej znajduje się jeszcze jeden element, a mianowicie ponownie powrócono do propozycji lektur przeznaczonych do wspólnego i indywidualnego czytania w klasach I–III. Na podstawie Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 2014 r. poz. 803) zrezygnowano na wiele lat z listy lektur w edukacji wczesnoszkolnej i ograniczono się jedynie do bardzo ogólnego zapisu następującej treści: „Dobór literatury ma uwzględnić następujące gatunki literatury dziecięcej: baśnie, bajki, legendy, opowiadania, wiersze, komiksy – przy wyborze należy kierować się realnymi umiejętnościami czytelnictwymi dzieci, a także potrzebami wychowawczymi i edukacyjnymi. Dzieci powinny uczyć się na pamięć wierszy, fragmentów prozy, tekstów piosenek itp.”⁴ Zapis ten obowiązywał aż do momentu wprowadzenia nowej podstawy programowej.

Warto się jednak zastanowić, jak należy potraktować rekomendowane w nowej podstawie programowej utwory literackie, ponieważ zostały one określone jako „propozycja lektur do wspólnego i indywidualnego czytania”, a nie jako lektury obowiązkowe, jak ma to miejsce na kolejnych etapach edukacyjnych. Daje to zatem nauczycielom swobodę wyboru utworów spośród proponowanych pozycji literackich, ale także możliwość poszerzenia tej listy o inne lektury, które nauczyciel uzna za wartościowe. Nie dookreślono jednak, ile utworów należy przeanalizować i zinterpretować z uczniami w każdej klasie i w ciągu całego etapu edukacji wczesnoszkolnej. Można się dopatrywać pozytywnych aspektów

⁴ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 2014 r. poz. 803).

omawianych powyżej rozwiązań, gdyż dzięki temu nauczyciel może dostosować kanon omawianych tekstów literackich zarówno pod względem ilościowym, jak i jakościowym do możliwości percepcyjnych uczniów i ich zainteresowań. Z drugiej strony ze względu na brak określenia, że proponowany wykaz lektur należy traktować jako obligatoryjny, nauczyciel nie będzie się poczuwał do odpowiedzialności, aby analizować i interpretować wszystkie, czy chociażby większość, z proponowanych tekstów literackich i ograniczy się do tzw. minimum. To z kolei może stać się powodem dosyć dużych różnic, jeśli chodzi o doświadczenia czytelnicze uczniów różnych klas, szkół i środowisk, co jest niepokojące zwłaszcza w przypadku dzieci pochodzących z rodzin, w których nie przywiązuje się wagi do systematycznego kontaktu z książką. Widać zatem, że w ogromnej części za rozwój zainteresowań czytelniczych będzie odpowiadał nauczyciel, który powinien być świadomy przeogromnej roli literatury w rozwoju dziecka i przykładać wiele starań do zapewnienia swoim uczniom stałej możliwości odbioru wartościowych tekstów literackich.

Klasyka wciąż aktualna

Bez wątplenia ważnym rodzajem literackim odpowiadającym potrzebom dzieci jest poezja, stąd też nie mogło jej zabraknąć wśród lektur proponowanych w nowej podstawie programowej. Jeśli chodzi o rekomendowane nazwiska poetów, to na liście można znaleźć klasyków polskiej poezji dla dzieci, czyli Jana Brzechwę, Juliana Tuwima, a także Danutę Wawiłow. Oczywiście trudno sobie wyobrazić, że można by pominąć tych twórców. Można jedynie zastanawiać się nad faktem, dlaczego tak mocno zawężono propozycję utworów poetyckich do trzech nazwisk, ale z drugiej strony nauczyciel edukacji wczesnoszkolnej ma prawo poszerzenia repertuaru tekstów, co pewnie też uczyni. Warto w tym miejscu przywołać słowa Zofii Adamczykowej, która podkreśla, że w edukacji wczesnoszkolnej „należałoby unikać wierszy jednorodnych tematycznie i formalnie, natomiast uwzględniać różnorodne odmiany genologiczne wiersza, co jest istotne dla poszerzenia doświadczeń estetyczno-literackich”⁵. Stąd też wynika, że obowiązkiem nauczyciela⁶ jest stworzenie możliwości odbioru różnorodnych tekstów literackich.

Na liście proponowanych lektur znalazły się także utwory baśniowe, a wśród nich *Baśnie* Hansa Christiana Andersena oraz *Doktor Dolittle i jego zwierzęta*

⁵ Z. Adamczykowa, *Poezja w edukacji wczesnoszkolnej*, [w:] *(Przed)szkolne spotkania z lekturą*, red. B. Niesporek-Szamburska, M. Wójcik-Dudek, Katowice 2015, s. 137.

⁶ Bardzo krytycznie na temat kompetencji nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej wypowiada się M. Centner-Guz, *Kompetencje nauczycieli kształcenia zintegrowanego do kształcenia literackiego – wybrane problemy*, [w:] *System integralny w edukacji dziecka. Konteksty i konsekwencje zmian*, red. H. Siwek, M. Bereźnicka, Warszawa 2011, s. 147–163. Autorka twierdzi, że nauczyciele nie potrafią organizować rozmowy wokół tekstu, nie umieją uczyć dzieci języka poezji i docierać do znaczeń ukrytych.

Hugh Loftinga. Warto dodać, że opowieść o doktorze z miasteczka Puddleby, wydana po raz pierwszy w 1920, czyli prawie wiek temu, ciągle „zastanawia swoją świeżością”⁷ i dotyka ciągle aktualnego problemu relacji człowiek – zwierzęta.

Proponuje się także uczniom *Karolcię* Marii Krüger, która od lat cieszy się dużą popularnością wśród młodych czytelników ze względu na fantastyczny świat nieprzewidywalnych i zabawnych przygód związanych z niebieskim koralikiem, a także rówieśniczych bohaterów, co stanowi istotną kategorię w literaturze dla dzieci z tego względu, że poprzez utożsamianie się odbiorcy z postacią literacką uruchamiany jest mechanizm identyfikacji i projekcji, co sprawia, że literatura spełnia funkcję kompensacyjną⁸.

Rówieśniczy bohater literacki pojawia się także w powieści Astrid Lindgren *Dzieci z Bullerbyn* oraz Miry Jaworczakowej *Oto jest Kasia*. Obydwa te utwory na stałe zapisały się już w kanonie lektur szkolnych, stąd też nadal rekomenduje się je do wspólnego lub samodzielnego czytania przez uczniów klas I–III szkoły podstawowej. Bez wątplenia są to wartościowe utwory nie tylko z powodu rówieśniczego bohatera, ale ze względu na uniwersalny charakter tych powieści, co zostało osiągnięte dzięki problematyce związanej ze światem dziecka, a także narracji bardzo bliskiej młodemu odbiorcy.

Z klasyki lektur dla uczniów edukacji wczesnoszkolnej zachowano także opowiadanie Aliny Centkiewiczowej i Czesława Centkiewicza pt. *Zaczarowana zagroda*. Wybór ten wydaje się w pełni uzasadniony, ponieważ tematyka dotycząca Antarktydy i prowadzonych tam badań jest dla uczniów bardzo interesująca, a sama lektura tego utworu stanowi doskonałą okazję do poszerzenia wiedzy na temat warunków klimatycznych, fauny i flory na kontynencie pokrytym lodem.

Bez wątplenia można stwierdzić, że w obecnie funkcjonującej podstawie programowej zdecydowano się na rekomendowanie wartościowych utworów literackich, zarówno polskich twórców, jak i zagranicznych. Dzieła te w zasadzie od pokoleń stanowiły lekturę uczniów edukacji wczesnoszkolnej ze względu na ich wartość artystyczną i świat przedstawiony odpowiadający dziecięcemu sposobowi postrzegania rzeczywistości.

O niektórych propozycjach lektur z nowej podstawy programowej

Jedną z propozycji jest powieść Marcina Pałusza, współczesnego i popularnego pisarza, dostrzeżonego także przez krytykę literacką, co znajduje odzwierciedlenie w nagrodach, jakie otrzymał ten twórca: nagroda im. Kornela Makuszyńskiego oraz nominacja do książki roku polskiej sekcji IBBY. Pałasz zyskał popularność wśród czytelników serią powieści, których bohaterem jest pies Elf,

⁷ B. Mytych-Forajter, *Doktor Dolitte i jego zwierzęta – lektura ekokrytyczna*, [w:] (Przed)szkolne spotkania z lekturą, red. B. Niesporek-Szamburska, M. Wójcik-Dudek, Katowice 2015, s. 328.

⁸ Z. Adamczykowa, *Literatura dziecięca. Funkcje – kategorie – gatunki*, Warszawa 2004, s. 30.

a uczniom edukacji wczesnoszkolnej poleca się utwór otwierający cykl, czyli *Sposób na Elfa*⁹.

Powieść ta, jak na ten temat pisze Jolanta Ługowska, wykorzystuje uniwersalny topos „psa jako przyjaciela i obrońcy człowieka, nawiązując do stereotypowych motywów z nim związanych i włączając tytułowego Elfa do długiej listy zwierzęcych bohaterów światowej i polskiej literatury [...]”¹⁰. Widać zatem, że autor posłużył się znanym motywem, jednak akcja jego utworu rozgrywa się w nowoczesnej „dekoracji” w kontekście kultury masowej i w świecie mediów elektronicznych¹¹.

Książka ta wyróżnia się spośród innych sposobem prowadzenia równoległej i komplementarnej narracji przez Dużego, czyli człowieka będącego właścicielem tytułowego czworonoga, oraz przez Elfa, czyli psa. Konfrontacja dwóch punktów widzenia na te same zdarzenia staje się źródłem humoru, który stanowi istotną kategorię w tym utworze. Trzeba wspomnieć, że Pałasz wykorzystał znaną już konwencję, kiedy to patrzy się na ludzi jako na środowisko zwierząt, a z kolei zwierzęta i ich funkcjonowanie próbuje się opisywać z ludzkiej perspektywy. Z pewnością czytelników ujmuje wnikliwość obserwacji oraz dowcipny język, który staje się dodatkowym źródłem humoru. Jednak należy podkreślić, że mimo zastosowanego przez pisarza artystycznego chwytu polegającego na prezentowaniu świata przedstawionego za pomocą równoległej narracji, nie „naruszył on realistycznego statusu świata przedstawionego”¹². W prawdzie bohaterowie – ludzie – posługują się w komunikacji z Elfem językiem typowym dla człowieka, natomiast czworonóg wyraża już swoje potrzeby tylko przy użyciu psich sygnałów.

W pierwszym oglądzie wydaje się, że funkcja ludyczna spełnia kluczową rolę w powieści *Sposób na Elfa*, ale trzeba zaznaczyć, że autotelicznym elementem tego utworu jest także dydaktyzm, uwidaczniający się poprzez pokazanie zwyczajów psów, jako istot, które inaczej postrzegają ten sam świat, mają swoje lęki, obawy, nie zawsze rozumiane przez ludzi. W zasadzie książka ta mogłaby stanowić sfabularyzowany poradnik, jak odpowiedzialnie opiekować się czworonożnym przyjacielem, uwzględniając przy tym specyfikę wewnętrznego psiego świata.

Bez wątpienia można stwierdzić, że książka Pałasha warta jest lektury z wielu względów, które zostały wskazane powyżej, do tego z pewnością zaskarbi sobie sympatię uczniów i może za jej sprawą sięgną już samodzielnie po dalsze części przygód zabawnego Elfa.

Ciekawą propozycją czytelniczną dla uczniów edukacji wczesnoszkolnej będzie realistyczna opowieść Barbary Kosmowskiej pt. *Dziewczynka z parku*. Jest

⁹ M. Pałasz, *Sposób na Elfa*, Łódź 2017.

¹⁰ J. Ługowska, *Jak i z czego zrobione są opowieści o Elfie Marcina Pałasha?*, [w:] *(Przed)szkolne spotkania z lekturą*, red. B. Niesporek-Szamburska, M. Wójcik-Dudek, Katowice 2015, s. 384.

¹¹ Tamże, s. 385.

¹² Tamże, s. 391.

to utwór o trudnej tematyce egzystencjonalnej, ponieważ przedstawiony w nim został wycinek życia dziewczynki, która doświadczyła bolesnej straty – śmierci ojca. Andzia (bohaterka utworu) była bardzo mocno związana emocjonalnie ze swoim tatą, który jako pasjonat – ornitolog, wprowadzał swoją córkę w tajemniczy i niezwykły świat ptaków. Ojciec, zabierając dziewczynkę na liczne wędrówki i przekazując jej swoją wiedzę z tego zakresu, rozbudził w niej zainteresowanie i miłość do świata przyrody, dzięki której znalazła potem ukojenie dla swojego smutku.

Należy podkreślić, że Barbara Kosmowska przekazała młodemu czytelnikowi pełną lirycznego wdzięku, subtelności i wzruszeń opowieść, jak każdy człowiek, w tym również dziecko, przechodzi przez naturalne, aczkolwiek bardzo bolesne etapy żałoby. A co może się wydawać zaskakujące, to właśnie dziecko pozwoliło dorosłemu zająć właściwą postawę wobec śmierci, ponieważ to Andzia przeprowadziła swoją matkę z „sytuacji granicznej” do stanu „głębszej pogody”, o której w swoich pracach pisze Karl Jaspers¹³.

W książce tej przełamywane jest tabu, jednak autorka nie przekroczyła granicy, o której pisał Grzegorz Leszczyński, że dotykane trudnych tematów „[...] niesie jednak niebezpieczeństwo brutalności [...] potraktowania dotychczas przemilczanych tematów ze zbyt dużą dosłownością, anatomiczną precyzją”¹⁴. Artyzm tego utworu polega na tym, że autorka potrafiła z perspektywy dziecka opisać stan emocjonalny związany z cierpieniem po odejściu najbliższych, nie tylko chodzi tu o przeżycia Andzi, ale także jej matki. W utworze został zbudowany nastrój refleksji, spokoju i początkowo smutku, a następnie równowagi i akceptacji dla tego, co przyniosło życie. Autorka stworzyła niepowtarzalny nastrój swej opowieści przez oszczędny język, bez zbędnych opisów emocji, poprzez skoncentrowanie się bardziej na przejawach tych uczuć (matka ciągle leży w pozycji embrionalnej przykryta kocem, niechętnie opuszcza dom, nie dba o swój wygląd zewnętrzny) i rozmowach głównych bohaterów. Warto na przykład przytoczyć jeden z dialogów. Andzia w początkowym etapie swojej żałoby zapytała mamę: „– Mamo, dlaczego nie było końca świata, kiedy tatuś umarł? – Był koniec świata, kochanie – odpowiedziała mama. – Ale poza nami nikt tego nie zauważył”¹⁵.

Jednak najważniejszy dialog, w którym zawarta jest główna wymowa tego utworu znajduje się w końcowej części książki, gdzie mama tłumaczy Andzi, że wprawdzie wspomnienia bołą, ale też cieszą, gdyż przypominają nam o wy-

¹³ Karl Jaspers „sytuację graniczną” określa jako sytuację skrajną, kiedy człowiek niejako staje na granicy własnego bytu. Z kolei określenie „głębsza pogoda” odnosi się do sytuacji, kiedy człowiek przez śmierć bliskich osób oswaja się z transcendencją. Zob. K. Zabawa, *Dorośle dziecko? Literacy bohaterowie dziecięcy w sytuacjach granicznych*, [w:] *Światy dzieciństwa. Infantyliżacja w literaturze i kulturze*, red. M. Chrobak, K. Wądołny-Tatar, Kraków 2016, s. 423–433.

¹⁴ G. Leszczyński, *Tabu w literaturze dla dzieci i młodzieży*, [w:] *Obszary spotkań dziecka i dorosłego w sztuce*, red. M. Tyszkowa, B. Żurkowski, Poznań 1989, s. 137.

¹⁵ B. Kosmowska, *Dziewczynka z parku*, Warszawa 2012, s. 60–61.

darzeniach, które miały miejsce w naszym życiu. A na pytanie, córki, czy bolesne wspomnienia są nam potrzebne, odpowiada w następujący sposób: „Te są najważniejsze, bo po nich zostaje się takim małym bohaterem, który sobie poradził z kłopotami”¹⁶.

W zasadzie *Dziewczynka z parku* to utwór statyczny, pozbawiony fabuły, jednak bogaty w wiele metaforycznych treści dotyczących trudnych tematów, nie tylko śmierci, ale też choroby – cukrzycy – i związanych z nią ograniczeń, z jakimi boryka się przyjaciel Andzi – Jeremiasz. W tym utworze znajdujemy też odniesienia do kwestii, jak bolesne mogą być ludzkie słowa, a w takich sytuacjach Andzia przypomina sobie tatę, który tłumaczył jej, by „nigdy nie walczyła z ludzkimi słowami, bo nie są tego warte. Nie są warte, aby z ich powodu rodzic nowe złe słowa”¹⁷. Takich odniesień w utworze jest wiele i za każdym razem dotyczą bolesnych doświadczeń¹⁸, których wydzwięk autorka łagodzi poprzez użycie metafory, a według G. Leszczyńskiego w literaturze dla dzieci te zabiegi są konieczne przy próbach przełamania tabu, ponieważ dzięki temu można bronić dziecko przed obszarami, które są niewspółmierne do rozwoju psychologicznego odbiorcy¹⁹.

Widać zatem, że opowieść Kosmowskiej to książka o wielu warstwach znaczeniowych, do tego pięknie wydana dzięki ilustracjom Emilii Dziobek, która wyeksponowała specyficzny nastrój książki wymownymi, pastelowymi rysunkami, a także drobnymi ornamentami, jakimi są ptasie pazurki. Wszystkie to razem sprawia, że w ręce uczniów trafia opowieść o niebywałych wartościach artystycznych, silnie oddziałująca na doznania młodego czytelnika, ale też wymagająca uważnego i krytycznego czytania, otwierająca drzwi do świata metafor i symboli. Utwór ten wprowadza uczniów w dorosłość, ponieważ nie infantylizuje dzieciństwa, jak to niejednokrotnie czynią dorośli, starając się „[...] wtłoczyć je w gorset własnych dziecięcych, naiwnych wspomnień ukutych na miarę jednostkowych mitologii i społecznych wyobrażeń o rzekomej sielance dzieciństwa, a następnie stajemy na straży tego, by wyobrażeń tych i mitów nic nie naruszyło”²⁰. Barbara Kosmowska wręcz odwrotnie pokazuje, że w życiu dziecka także pojawiają się trudne sytuacje, z którymi musi się ono zmierzyć podobnie jak dorosły człowiek.

Kolejną interesującą propozycją dla uczniów edukacji wczesnoszkolnej jest książka Marii Terlikowskiej *Drzewo do samego nieba*. Nieżyjąca już autorka

¹⁶ Tamże, s. 111–112.

¹⁷ Tamże, s. 80.

¹⁸ Na przykład Andzia porównuje ojca swojej koleżanki, który opuścił rodzinę, do ptaka opuszczającego dziuplę. A jej rozmyślania na ten temat zostały zapisane następująco: „Ludzie robią to pewnie tak samo jak ptaki. Albo dziupla im się nie podoba, albo chcą zmienić park. A czasami wracają do tej samej dziupli, bo się okazuje, że lepszej nie ma”, tamże, s. 78.

¹⁹ G. Leszczyński, *Tabu...*, s. 137.

²⁰ G. Leszczyński, *Wielkie małe książki. Lektury dzieci. I nie tylko*, Poznań 2015, s. 12–13.

tego utworu jest znana z wielu tekstów kultury o różnorodnej tematyce, przy czym są to zarówno dzieła literackie, jak również słuchowiska radiowe oraz audycje telewizyjne. W swoim dorobku ma też przywołany powyżej utwór przygodowy, który utrzymany jest w konwencji realistycznej i wpisuje się w grupę tekstów literackich rozbudzających w uczniach inteligencję przyrodniczą. Według Krystyny Zabawy zainteresowanie otaczającym światem i wrażliwość na świat flory i fauny to pożądane postawy w dzisiejszym świecie, w którym wiele mówi się o zagrożeniach wynikających z dewastacji przyrody przez człowieka, ale jednak rzadko porusza się tę tematykę we współczesnych utworach²¹. Stąd też utwór Marii Terlikowskiej z pewnością wypełnia tę lukę poprzez pokazanie, że tytułowe drzewo może być fascynującym miejscem zabaw, pozwalającym na odkrywanie nowych elementów otaczającej rzeczywistości. Drzewo stanie się na tyle ważne dla przedstawionych w utworze postaci literackich, że podejmą one walkę o ocalenie zielonego przyjaciela przed ścięciem, czyli przed przyrodniczą śmiercią.

Zatem z jednej strony opowieść Terlikowskiej to utwór dotyczący kwestii ekologicznych, a z drugiej humorystyczna opowieść o przygodach dwóch chłopców – ucznia klasy drugiej i jego brata. Kanwą tej opowieści są poszczególne konary tytułowego drzewa, ponieważ zdobycie przez chłopców każdej kolejnej gałęzi to potwierdzenie ich umiejętności i inicjacji w dorosłość²², pojmowanej z dziecięcego punktu widzenia. Każdy konar to także dostęp do nowego wycinka rzeczywistości, którym jest rozpościerający się widok na kolejne piętro, które ma swoich mieszkańców, a oni z kolei swoją często zabawną historię, w jaką wplątane są też przygody dwóch głównych bohaterów. O tym, jak ważne jest drzewo w życiu chłopców, świadczy już początkowy opis, gdzie znajdujemy stwierdzenie: „Bardzo kochamy nasze drzewo. Bo co byśmy bez niego robili? [...] To jest dżungla pełna dzikich zwierząt. To jest Szklana Góra. To jest cudowne miejsce, z którego widać wszystko”²³.

Generalizując, można powiedzieć, że książka Terlikowskiej jest wartościową propozycją dla uczniów edukacji wczesnoszkolnej z kilku powodów. Kluczową kwestią z pewnością jest tutaj rówieśniczy bohater, wątek przyrodniczy, ale także pojawiający się w utworze humor, którego głównym źródłem jest narracja prowadzona z punktu widzenia dziecka, pełna ciekawych i czasami niedojrzałych spostrzeżeń. Świadczy o tym chociażby fragment dotyczący opisu kuchni pani Rachlińskiej, która niejednokrotnie ratowała dzieci z opresji, a najczęściej opatrywała ich skaleczenia. Tak chłopcy, czyli narratorzy omawianej opowieści, opisują to miejsce: „Ale z gałęzi, przez zielone liście, kuchnia pani Rachlińskiej wygląda zupełnie inaczej. Może dlatego, że nie ma tam nas, ani naszych rozbitych

²¹ K. Zabawa, *Literatura dla dzieci w kontekstach edukacyjnych*, Kraków 2017, s. 23.

²² Bohaterowie mówią: „Każde dziecko pamięta dzień, kiedy po raz pierwszy udało się mu ta sztuka, [czyli wejście na drzewo - dop. aut.]. Może dlatego staramy się tak szybko rosnać” – M. Terlikowska, *Drzewo do samego nieba*, Warszawa 2017, s. 4.

²³ Tamże, s. 3.

kolan, tylko sama pani Rachlińska²⁴. W kontekście omawianego utworu nie można też pominąć ilustracji wykonanych przez Teresę Wilbik, a stanowiących istotny element ze względu na fakt, że książka stanowi dzieło synkretyczne, w którym obok słowa, także obraz mocno oddziałuje na sferę estetyczną młodego odbiorcy. Rozwiązania graficzne zaprezentowane przez ilustratorkę tworzą bardzo spójną koncepcję, ponieważ w książce pojawiają się rysunki tytułowego potężnego zielonego drzewa, w którego koronę wkomponowany jest obraz nawiązujący do widoku, czy też historii, związanej z poszczególnym konarem.

W nowej podstawie programowej poleca się również książkę Łukasza Wierzbickiego *Dziadek i niedźwiadek, Historia prawdziwa*²⁵. Autor tego utworu znany jest jako redaktor radiowy oraz reportażysta, a swój zbiór opowiadań oparł na autentycznej historii niedźwiedzia Wojtka wędrującego z 2. Korpusem Wojska Polskiego. W utworze tym narrację prowadzi dziadek, który przyprowadził do dublińskiego zoo swoją wnuczkę, by przedstawić jej czteronożnego towarzysza swojej wojennej wędrowki. Zatem autor przy pomocy retrospekcji przedstawia zabawne historie niedźwiedzia, a w ich tle pojawiają się odniesienia do wydarzeń II wojny światowej. Warto przy tym podkreślić, że książka ta staje się odpowiednią lekturą dla uczniów edukacji wczesnoszkolnej dzięki kategorii humoru oraz za sprawą przystępnego języka. Treści historyczne zaprezentowane w tym cyklu opowiadań dostosowane są do możliwości percepcyjnych dzieci, co wydaje się bardzo trudnym zadaniem, kiedy weźmie się pod wagę fakt, że utwór ten dotyczy zdarzeń wojennych, np. bitwy pod Monte Cassino. Książka ma także przemyślaną kompozycję, ponieważ rozpoczyna się od części zatytułowanej *Wojtek o Wojtku*, w której to Wojciech Narębski – żołnierz 22. Kompanii Zaopatrywania Artylerii, krótko nakreślił historię niedźwiedzia oraz tło wydarzeń historycznych, o jakich jest mowa w utworze. Ta część doskonale wprowadza młodego czytelnika w tematykę opowiadań i uświadamia mu, że czyta opowieść o autentycznych wydarzeniach. Należy także zwrócić uwagę, że książka ta ma atrakcyjną dla dzieci szatę graficzną, a zawarte w niej ilustracje podkreślają komizm sytuacyjny przedstawiony w poszczególnych opowiadaniach. Utwór Wierzbickiego wydaje się również bardzo ważny w kontekście analizy preferencji czytelniczych dzieci i młodzieży. Wynika z niej, że teksty o tematyce historycznej nie cieszą się popularnością i można nawet mówić o kryzysie powieści historycznej²⁶.

W ramach podsumowania nowej propozycji lektur dla uczniów edukacji wczesnoszkolnej należy zauważyć, że na liście znalazła się zarówno klasyka literatury dla dzieci, jak również nowe interesujące pozycje. Bez wątpienia

²⁴ Tamże, s. 6.

²⁵ Ł. Wierzbicki, *Dziadek i niedźwiadek. Historia prawdziwa*, Konstancin 2016.

²⁶ B. Skotnicka tak pisze o powieści historycznej: „Powieść o dawnej przeszłości, która w badaniach plasowała się na trzecim, a nawet drugim miejscu, obecnie znajduje się na przedostatnim”. Zob. G. Skotnicka, *Barwy przeszłości. O powieści historycznej dla dzieci o młodzieży 1939–1989*, Gdańsk 2008, s. 212.

uczniowie powinni zostać zaznajomieni z bohaterami tekstów, które mimo że wydają się leciwe, to jednak mają uniwersalny charakter i należą do grupy wartościowych utworów, co zostało zweryfikowane nie tylko przez krytykę literacką, ale też przez kolejne pokolenia czytelników. Słusznym wydaje się również poszerzanie propozycji o nowsze publikacje i co ważne, różnorodne pod względem genologicznym i treściowym. Jest wówczas szansa, że uda się utrafić w zainteresowania młodych czytelników i stopniowo kształtować ich gusta czytelnicze.

Bibliografia

- Adamczykowa Z., *Literatura dziecięca. Funkcje – kategorie – gatunki*, Wyd. Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP, Warszawa 2004.
- Adamczykowa Z., *Poezja w edukacji wczesnoszkolnej*, [w:] *(Przed)szkolne spotkania z lekturą*, red. B. Niesporek-Szamburska, M. Wójcik-Dudek, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2015.
- Centner-Guz M., *Kompetencje nauczycieli kształcenia zintegrowanego do kształcenia literackiego – wybrane problemy*, [w:] *System integralny w edukacji dziecka. Konteksty i konsekwencje zmian*, red. H. Siwek, M. Bereźnicka, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP, Warszawa 2011.
- Kida J., *W kręgu zagadnień kształcenia i wychowania uczniów przez literaturę i sztukę*, [w:] *W pobliżu literatury dziecięcej*, red. A. Ungeheuer-Gołąb, Rzeszów 2008.
- Kosmowska B., *Dziewczynka z parku*, W.A.B., Warszawa 2012.
- Leszczyński G., *Wielkie małe książki. Lektury dzieci. I nie tylko*, Wyd. Media Rodzina, Poznań 2015.
- Leszczyński G., *Tabu w literaturze dla dzieci i młodzieży*, [w:] *Obszary spotkań dziecka i dorosłego w sztuce*, red. M. Tyszkowa, B. Żurkowski, Wyd. WAM, Poznań 1989.
- Lisowska B., *Znaczenie literatury w procesie stymulowania rozwoju dziecka*, [w:] *Terapia psychologiczno-pedagogiczna i wspomaganie rozwoju dzieci i młodzieży*, red. T. Senko, Wyd. PWSZ, Nowy Sącz 2014.
- Ługowska J., *Jak i z czego zrobione są opowieści o Elfie Marcina Pałasza?*, [w:] *(Przed)szkolne spotkania z lekturą*, red. B. Niesporek-Szamburska, M. Wójcik-Dudek, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2015.
- Mytych-Forajter B., *Doktor Dolitte i jego zwierzęta – lektura ekokrytyczna*, [w:] *(Przed)szkolne spotkania z lekturą*, red. B. Niesporek-Szamburska, M. Wójcik-Dudek, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2015.
- Pałasz M., *Sposób na Elfa*, Wyd. Literatura, Łódź 2017.
- Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 2014 r. poz. 803).

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie Podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej (Dz. U. z 2017 r., poz. 356).

Skotnicka G., *Barwy przeszłości. O powieści historycznej dla dzieci o młodości 1939–1989*, Wyd. Słowo/obraz Terytoria, Gdańsk 2008.

Terlikowska M., *Drzewo do samego nieba*, Wyd. Muza, Warszawa 2017.

Wierzbicki Ł., *Dziadek i niedźwiadek. Historia prawdziwa*, Wyd. Pointa, Konstancin 2016.

Zabawa K., *Dorośle dziecko? Literaccy bohaterowie dziecięcy w sytuacjach granicznych*, [w:] *Światy dzieciństwa. Infantylicyzacja w literaturze i kulturze*, red. M. Chrobak, K. Wądołny-Tatar, Universitas, Kraków 2016.

Zabawa K., *Literatura dla dzieci w kontekstach edukacyjnych*, Kraków 2017.

What should pupils read of classes I–III in primary school according the new law in education

Summary

The main purpose of this article is to show new books that are on the list of proposal literature for elementary education after changes which were introduced in Polish education system last year. This list is a new solution because in recent years teachers themselves have been able to choose books which were read by pupils at this certain level of educations. It seems, that new proposal of literature is very interesting for children aged 7-9. Firstly, these books are edited beautifully, which is important for young readers. Secondly, this literature is related to significant subjects like death of relative, friendship between children or crucial role of nature in child's life.

Keywords: literature for children, new book proposals, early school education, reading competitions.